

CHRISTOPHER HITCHENS DUMNEZEU NU ESTE MARE CUM OTRĂVEȘTE RELIGIA TOTUL

*Traducere din limba engleză de
Patricia Neculae*

București
2018

12. Cum moare o religie.....	244
13. Ne face religia mai buni?.....	250
14. Nu există soluție „orientală“	282
15. Religia ca păcat originar.....	296
<i>Jertfele sângeroase</i>	297
<i>Ispășirea</i>	301
<i>Pedeapsa veșnică și reguli imposibil de urmat</i>	304
16. Ajunge religia să comită abuzuri asupra copiilor?.....	312
17. Anticiparea unei obiecții: un efort disperat de a formula o „acuză“ împotriva laicismului	330
18. O tradiție superioară: rezistența rațiunii	366
19. În concluzie: necesitatea unui nou Iluminism.....	400
<i>Mulțumiri</i>	411
<i>Note</i>	415
<i>Index</i>	421

1. PENTRU A NE EXPRIMA ÎN TERMENI MODERAȚI

Dacă cititorul vizat al acestei cărți va dori să meargă dincolo de diferendul cu autorul ei și va încerca să identifice păcatele și tarele care l-au impulsionat să o scrie (și, fără îndoială, am observat că cei care afirmă în public mila, compasiunea și iertarea sunt înclinați să urmeze acest drum), atunci acesta sau aceasta nu se va război doar cu acel creator de necunoscut și inefabil care – s-ar presupune – a ales să mă conceapă așa. Va ajunge și să pângărească amintirea unei femei simple, binevoitoare și sincere, statornică și demnă în credința ei, pe nume Jean Watts.

Pe când eram un băiețel de vreo nouă ani și mergeam la școală undeva pe la marginea Dartmoorului, în sud-vestul Angliei, doamna Watts era cea care ne predă lecții despre natură, dar și despre Scriptură. Mergeam cu ea și cu colegii mei în drumeții în acele părți cu precădere frumoase ale țării mele de baștină și ne învăța să deosebim unele de altele diferitele păsări, copaci și plante. Varietatea fascinantă pe care o oferă niște tufe; minunăția câtorva ouă grupate în structura

complexă a unui cuib; faptul că, dacă spinii ne zgâriau picioarele (trebuia să purtăm pantaloni scurți), întotdeauna se găsea la îndemână frunza vreunei plante care să ne domolească durerea: toate acestea mi s-au întipărit în minte, la fel și „muzeul pădurarului” în care țăranii din zonă expuneau leșurile șobolanilor, nevăstuicilor și ale altor dăunători sau animale de pradă, creații ale unei zeități mai puțin binevoitoare, s-ar putea crede. Dacă veți citi nemuritoarele poeme rurale scrise de John Clare, veți surprinde muzica lumii pe care încerc să o înfățișez.

Mai târziu, în cadrul lecțiilor, ni se dădea câte o foaie de hârtie tipărită cu titlul „Căutați în paginile Scripturii”, trimisă școlii de cine știe ce autoritate națională care monitoriza predarea religiei. (Orele de religie, alături de rugăciunile zilnice, erau obligatorii.) Foile conțineau un singur verset din Vechiul sau din Noul Testament, pe care trebuia să îl identificăm, apoi să comunicăm clasei ori profesorului, oral sau în scris, care era povestea și morală. Îmi plăcea la nebunie acest exercițiu și ajunseseam să excelez la el, astfel încât (precum Bertie Wooster), de multe ori, eram primul din clasă la orele de religie. A fost primul meu contact cu critica practică și textuală. Obişnuiam să citesc toate capitolele de dinaintea aceluia verset și pe toate care îi urmau pentru a fi sigur că surprinsesem „esența” fragmentului dat. Mă pricep și acum să fac asta, spre iritarea adversarilor mei de multe ori, și continui să-i respect pe cei al căror stil este uneori caracterizat ca „doar” talmudic sau coranic sau

„fundamentalist”. E un foarte bun și necesar antrenament mental și literar.

Dar a venit și ziua în care biata și draga doamnă Watts s-a întins mai mult decât îi era plapuma. Având ambiția de a face să fuzioneze cele două roluri pe care le juca, profesor de științe naturale și dascăl de religie, ne-a spus: „Copii, vedeți voi cât de puternic și de generos e Dumnezeu? A făcut ca toți copacii și toată iarba să fie verzi, exact acea culoare ce se dovedește a fi cea mai odihnitoare pentru ochii noștri. Imaginați-vă doar cât de îngrozitor ar fi ca toată vegetația să fie violet sau portocalie”.

Iată ce a putut să debiteze această băbuță pioasă. Îmi plăcea doamna Watts: era o văduvă sentimentală și copilăroasă care avea un câine ciobănesc bătrân și prietenos pe care chiar îl chema Rover, iar după ore ne invita la casa ei destul de dărăpănată de lângă calea ferată și ne oferea dulciuri și alte bunătăți. Dacă Satan a ales-o pe ea să mă ispitească pe căi greșite, atunci a fost mult mai inventiv decât subtilul șarpe din Grădina Raiului. Nici măcar o dată n-a ridicat glasul și nici nu ne-a bruscăt – ceea ce nu se poate spune despre toți profesorii mei – și era în genere unul dintre acei oameni care își au amintirea cinstită în *Middlemarch* și despre care s-ar putea spune că, „dacă lucrurile nu sunt chiar atât de rele pe cât ar fi putut să fie pentru fiecare dintre noi”, asta „se datorează măcar pe jumătate celor mulți care au trăit cu stoicism o viață ascunsă și care odihnesc acum în morminte fără flori”.

Cu toate acestea, am fost sincer scandalizat de ce a spus. Vârful de la micile mele sandale cu curelușă în

jurul gleznei s-a coroiat de rușinea pe care o simțeam pentru ea. La nouă ani, n-aveam nici o noțiune despre teoria creaționistă sau despre rivalitatea cu evoluționismul lui Darwin și nici despre legătura dintre fotosinteză și clorofilă. Secretele genomului îmi erau la fel de străine ca tuturor contemporanilor mei. N-ajunsesem încă să văd peisaje naturale în care aproape totul să fie hidos de indiferent și de ostil față de existența umană, dacă nu chiar față de viață în sine. Pur și simplu *știam*, aproape ca și cum aș fi fost în relație cu o autoritate mai înaltă, că profesoara mea reușise, în doar două propoziții, să o dea rău cu bățul în baltă. Ochii erau cei care se adaptaseră la natură, nu invers.

Nu vreau să pretind că îmi amintesc totul cu precizie sau exact cronologic după această epifanie, dar, în destul de scurt timp, am început să observ și alte bizarerii. De ce, dacă Dumnezeu era creatorul tuturor lucrurilor, ni se cerea să „îl preamărim“ fără încetare pentru ceva ce era în natura lui? Dincolo de alte aspecte, era o dovadă de servilism. Dacă Iisus putuse să vindece un orb întâlnit întâmplător, de ce nu vindeca orbirea cu totul? Ce era atât de extraordinar în faptul că alungase demonii dacă, în schimb, aceștia intraseră într-o turmă de porci? Era ceva sinistru aici, apropiat cumva de magia neagră. Dacă te rogi încontinuu, de ce nu se văd și rezultatele? De ce trebuia să spun neîncetat, în public, că sunt un biet păcătos? De ce era sexul un subiect considerat toxic? După cum aveam să descopăr, aceste obiecții șovăielnice și copilărești sunt foarte comune, în parte pentru că nici o religie

nu poate să le ofere un răspuns satisfăcător. Dar o altă obiecție, mai importantă, ieșea la iveală. (Spun „ieșea la iveală“ și nu „mi-a venit în minte“ pentru că aceste obiecții sunt nu doar insurmontabile, dar și ineluctabile.) Într-una dintre seri, directorul, cel care ținea slujba și rugăciunea zilnică, păzitorul Bibliei totodată, un om puțin cam sadic și un homosexual ascuns (dar l-am iertat de multă vreme pentru că mi-a trezit interesul pentru istorie și mi-a împrumutat primul exemplar dintr-o carte de P.G. Wodehouse), purta o discuție fără ocolișuri cu noi. „Poate că nu înțelegeți rostul religiei acum“, ne-a spus el. „Dar veți înțelege într-o zi, când veți începe să-i pierdeți pe cei dragi.“

Și de data aceasta, am simțit cum mă trece un fior de pură indignare și de neîncredere. Una peste alta, este ca și cum ai spune că religia s-ar putea să nu fie adevărată, dar asta nu contează prea mult atât timp cât îți oferă consolare. Ce idee demnă de dispreț. Mă apropiam de treisprezece ani și deveneam un mic intelectual greu de suferit. N-aurisem de Sigmund Freud – deși mi-ar fi fost de un real ajutor în a-l înțelege pe director –, dar tocmai aruncasem un ochi pe eseul lui, *Viitorul unei iluzii*.

Vă copleșesc cu toate aceste informații pentru că nu mă număr printre cei a căror șansă de a atinge desăvârșirea în credință a fost spulberată de abuzuri sau de îndoctrinare tembelă. Știu că milioane de ființe umane au trebuit să treacă prin așa ceva și nu cred că putem sau că ar trebui să absolvim religiile pentru că au produs atâta durere. (În trecutul foarte recent, am văzut cum Biserica Catolică a fost mânăjită de asocierea

cu păcatul de neiertat al pedofiliei sau, într-o formulare mai apropiată de tiparul latinei, „nici un copil, în nici un colton, nescotocit nu lăsăm.“) Dar și alte organizații nonreligioase se fac vinovate de crime similare, dacă nu chiar mai grave.

Rămân totuși patru obiecții ireductibile la adresa credinței religioase: că oferă o reprezentare total eronată a originilor omului și ale cosmosului, că, din cauza acestei greșeli originare, reușește să îmbine maximum de slugărnicie cu maximum de solipsism, că este atât rezultatul, cât și cauza unei periculoase reprimări sexuale și că este, în ultimă instanță, întemeiată pe proiecția unor năzuințe.

Nu cred că dau dovadă de aroganță dacă spun că descoperisem deja aceste patru obiecții (alături de faptul mai vulgar și mai evident că religia este utilizată de cei care dețin vremelnice puterea pentru a se investi cu autoritate) înainte de a mi se îngroșa vocea. Am certitudinea morală că milioane de alți oameni au ajuns la concluzii similare cam în același fel și am întâlnit mai apoi astfel de oameni în sute de locuri și în zeci de țări diferite. Mulți dintre ei n-au crezut niciodată și mulți au renunțat să mai creadă după o luptă dificilă. Unii dintre ei au avut parte de iluminări în necredință tot atât de subite, dar poate mai puțin epileptice sau apocaliptice (iar mai târziu, mai raționale și având o justificare morală mai puternică), precum cea trăită de Saul din Tars pe drumul Damascului. Iată ce trebuie spus despre mine și despre cei ce gândesc asemenea mie. Credința noastră nu este o credință. Principiile noastre nu sunt o credință. Nu ne

bazăm doar pe știință și pe rațiune, pentru că acestea reprezintă mai degrabă niște factori necesari decât suficienți, dar suntem neîncredători în legătură cu tot ceea ce vine să contrazică știința sau să revolte rațiunea. Putem să fim diferiți în multe privințe, dar respectăm cu toții gândirea liberă, mințile deschise și cercetarea unor idei doar de dragul acestor idei. Nu suntem dogmatici în convingerile noastre: diferențele de opinie dintre profesorul Stephen Jay Gould și profesorul Richard Dawkins în privința „echilibrului punctual“, precum și golurile din teoriile post-darwiniene sunt destul de largi și destul de adânci, dar le vom soluționa cu ajutorul dovezilor și al raționamentelor, nu prin excomunicări reciproce. (Chiar iritarea mea față de profesorii Dawkins și Daniel Dennett pentru propunerea lor ca atei să se autointituleze „luminați“, propunere pe care o percep ca o bătaie în retragere și o concesie, e parte dintr-o dispută încă neîncheiată.) Nu suntem imuni la farmecul minunilor, al misterului și al venerației: avem muzica, arta și literatura și considerăm că marile dileme etice sunt mai bine tratate de Shakespeare, de Tolstoi, de Schiller, de Dostoievski sau de George Eliot decât de istorioarele mitice cu conținut moral din cărțile sfinte. Literatura, nu scriptura, e un sprijin pentru minte și – în lipsa unei alte metafore – pentru suflet. Nu credem nici în rai, nici în iad, dar, cu toate acestea, nu există statistici care să poată dovedi că, fără aceste lingușiri sau amenințări, ne facem mai vinovați de lăcomie sau de violență decât cei credincioși. (De fapt, dacă ar fi vreodată posibilă o astfel de statistică, sunt

convinși că s-ar dovedi exact contrariul.) Suntem împăcați cu gândul că nu trăim decât o singură dată, continuându-ne viața doar prin copiii noștri, fiind mulțumiți să știm că trebuie să le deschidem calea și să le facem loc. Credem că este posibil ca, odată ce oamenii acceptă faptul că duc vieți scurte și pline de greutate, să se comporte mai bine unii cu ceilalți, nu mai rău. Credem cu certitudine că o existență etică e posibilă în absența religiei. Iar corolarul acestui enunț are pentru noi evidența unui adevăr – religia nu doar că n-a determinat nenumărați oameni să se comporte mai bine decât alții, ci le-a permis să-și îngăduie conduite ce ar fi privite cu circumspecție chiar și de matroana unui bordel sau de cei responsabili pentru purificări etnice.

Mai important, poate, decât orice altceva, noi, necredincioșii, n-avem nevoie de nici un mecanism de consolidare. Noi suntem cei pe care Blaise Pascal îi avea în vedere atunci când se adresa celui care spunea: „Sunt făcut în așa fel încât mi-e imposibil să cred“. În satul Montaignou, în timpul uneia dintre marile persecuții ale Evului Mediu, inchiștorii i-au cerut unei femei să le spună cine o făcuse să aibă ezitări eretice privind existența iadului sau posibilitatea învierii. Știa, fără îndoială, că o pândește pericolul unei morți chinuitoare în mâinile celor pioși, dar le-a răspuns că nu le avea de la nimeni și că ajunsese să le gândească de una singură. (Auzim adesea credincioșii preamărind simplitatea turmei lor, dar nu și în cazul unor astfel de dovezi de judecată sănătoasă și de luciditate, strivite și eradicate în cazul mai multor oameni decât vom putea ști vreodată.)

Nu avem nevoie să ne adunăm zi de zi sau în fiecare a șaptea zi, nici în orice altă zi privilegiată și pro-pice, pentru a ne proclama justețea sau pentru a ne prosterna și a ne bălăci în ticăloșia noastră. Noi, atei, n-avem nevoie de preoți și nici de vreo autoritate mai înaltă decât ei care să vegheze la respectarea doctrinei. Sacrificiile și ceremoniile ne repugnă, la fel moaștele sau venerarea oricărei imagini sau a oricărui obiect (chiar și acele obiecte care iau forma uneia dintre cele mai utile invenții ale omului: cartea broșată). Pentru noi, nici un loc de pe pământ nu este sau n-ar putea fi „mai sfânt“ decât un altul: absurdității ostentative a pelerinajului sau a ororii crase de a ucide copii în numele vreunui zid sfânt, al unei peșteri, altar sau stânci putem opune o plimbare relaxată sau hotărâtă de la un capăt la altul al bibliotecii sau al unei galerii ori prânzul cu un prieten încântător în căutarea adevărului sau a frumosului. Dacă sunt tratate cu seriozitate, unele dintre aceste ieșiri la bibliotecă, la prânz sau la muzeu ne vor aduce fără îndoială în contact cu credința și cu credincioșii, de la marii pictori și compozitori religioși până la operele Sfântului Augustin, ale lui Toma d'Aquino, ale lui Maimonide și Newman. Se poate ca acești învățați iluștri să fi scris multe lucruri rele sau prostești, dând dovadă de o ignoranță hilară în privința teoriei microbiene a bolilor sau în privința locului globului pământesc în sistemul solar și cu atât mai mult în univers și ăsta e motivul simplu pentru care unii asemenea lor nu se mai găsesc astăzi și nici ziua de mâine nu va mai cunoaște alții ca ei. Religia a rostit

ultimele sale cuvinte inteligibile, nobile sau înălțătoare cu multă vreme în urmă: ori asta, ori s-a transformat într-un umanism admirabil, dar nebuloș, cum a făcut-o, să zicem, Dietrich Bonhoeffer, un curajos pastor luteran spânzurat de naziști fiindcă a refuzat să se alătore lor. Nu vom mai avea profeți sau înțelepți ca cei din vechime, acesta fiind motivul pentru care pietatea de azi nu este decât o repetiție a celei de ieri, dusă uneori la o intensitate dureroasă pentru a ascunde insuportabila goliciune.

În timp ce unele apologii religioase sunt magnifice în felul lor limitat – îl putem aminti pe Pascal –, iar altele sunt anoste și absurde – aici nu putem evita să-l menționăm pe C.S. Lewis –, ambele stiluri au ceva în comun, și anume încărcătura teribilă a strădaniei pe care trebuie să o suporte. De cât efort este nevoie pentru a afirma incredibilul! Aztecii erau nevoiți să spintecă cavitatea toracică a unui om *în fiecare zi* pentru a se asigura că soarele avea să răsară. Monoteiștii trebuie să-și sâcăie divinitatea de mai multe ori de atât, temându-se să nu fie surdă. Câtă vanitate trebuie mascată – nu prea eficient de fapt – pentru a pretinde că cineva este obiectul personal al unui plan divin? Cât mai trebuie sacrificat respectul de sine pentru a te zbate continuu în conștiința propriului păcat? Câte presupuneri zadarnice trebuie făcute și de câtă crispă este nevoie pentru a primi fiecare nouă descoperire a științei și pentru a o manipula astfel încât să „se potrivească” pe calapodul cuvintelor dezvăluite de divinitățile antice inventate de om? De câți sfinți și miracole, de câte concilii și conclave este nevoie

pentru a stabili, întâi de toate, o dogmă, și apoi – după nenumărate suferințe, pierderi, absurdități și cruzimi –, pentru a fi forțați să revocăm una dintre aceste dogme? Dumnezeu nu a creat omul după propriul său chip. În mod evident, este exact invers, aceasta fiind explicația nedureroasă pentru abundența zeităților și a religiilor și pentru fratricidul dintre și din sânul religiilor, lucruri pe care le vedem în jurul nostru și care au împiedicat dezvoltarea civilizației.

Atrocitățile religioase trecute și prezente au apărut nu din cauză că suntem răi (deși susțin împotriva multor materialisti că răul este un lucru real), ci pentru că este un adevăr al naturii că specia umană este, biologic vorbind, numai parțial rațională. Evoluția a arătat că lobii noștri prefrontali sunt prea mici, că glandele noastre suprarenale sunt prea mari și că organele noastre reproducătoare par deficitar proiectate; o rețetă care, de sine stătătoare sau în combinație, cu siguranță va duce la nefericire și confuzie. Și totuși, ce diferență este când îi lășăm la o parte pe credincioșii înverșunați și îmbrățișăm operele nu mai puțin intense ale unui Darwin, să zicem, sau Hawking sau Crick. Acești oameni dau dovadă de mai multă profunzime chiar și atunci când greșesc sau când își prezintă teoriile inevitabil partizane decât orice persoană care, cu falsă modestie, încearcă în zadar să rezolve cvadratura cercului și să explice cum se face că el, o simplă făptură a Creatorului, poate ști ceea ce intenționează Creatorul. Nu putem cădea de acord într-un tot în ceea ce privește problema esteticii, dar noi, umaniștii seculari, ateii și agnosticii, nu dorim să privăm umanitatea de minunile și mângâierile ei. Cătuși

*O, biată omenire, cu soarta ta nenorocită,
 Tu sub o lege te-ai născut, o alta acum te leagă;
 Din vanitate ai ieșit, dar vanitatea ți-e oprită
 Și creatorul te-a ciuntit, dar vrea să fii întreagă.*

Fulke Greville, *Mustapha*

*Doar voi vă credeți demni ca să primiți,
 Chiar voi, neghiobi, fanatici și smintiți,
 Iaina ce mie Domnul mi-o refuză?
 Atunci, ce-mi pasă mie? Credeți ce voiți!*

Omar Khayyam, *Rubaiate*

Ei vor muri în pace, se vor săvârși din viață în numele Tău, și dincolo de mormânt nu vor găsi decât moarte. Iar noi vom păstra cu grijă secretul și, pentru fericirea lor, îi vom amăgi, făgăduindu-le o răsplată veșnică în ceruri.

Marele Inchizitor către „Mântuitorul“ său
 în *Frații Karamazov*

CUPRINS

1. Pentru a ne exprima în termeni moderați.....	9
2. Religia ucide.....	27
3. Scurtă digresiune despre porc sau de ce e șunca prigonită în Rai.....	59
4. Notă despre sănătate și despre cum îți poate dăuna religia	66
5. Speculațiile metafizice ale religiei sunt false	94
6. Argumentul ceasornicarului.....	108
7. Revelația: coșmarul „Vechiului“ Testament	143
8. „Noul“ Testament e și mai malefic decât „Vechiul“ Testament	159
9. Coranul a împrumutat miturile evreilor și ale creștinilor	179
10. Kitschul miraculosului și declinul iadului.....	201
11. „Amprenta umilă a originii lor“: începuturile corupte ale religiei.....	223